

LAJTABÁNSÁG – ÁLLAM AZ ÁLLAMBAN

LAJTABÁNSÁG – STATE IN THE STATE

Szabó Ildikó*

Abstract

After the Peace of Trianon the leadership of Hungary allowed to insurgents to fight for the autonomy of area of Órvidék. The aim was not to handover this area immediately, because it would have resulted in an unavoidable armed conflict between Triple Entente and Hungary, and the Little Entente would have caused to intervene with armed team. With the proclamation of the independent Lajtabánság, Pál Prónay nominally created a state formation.

The aim was to the Lajtabánság would have been independent area, which would be rejoin again to Hungary, after the tempers have subsided. Prónay's grief created an opportunity for a referendum.

Keywords: Peace of Trianon, Burgenland, Órvidék, Lajtabánság, Pál Prónay, Rongyos guard, Miklós Horthy, state, constitution, the principle of self-determination of peoples, referendum.

Kulcsszavak: Trianon, Burgenland, Órvidék, Lajtabánság, Prónay Pál, Rongyos Gárda, Horthy Miklós, állam, alkotmány, népek önrendelkezési elve népszavazás.

Bevezetés

Jelen tanulmány témája a Független Lajtabánság kérszállam bemutatása a jog és a történelem szemüvegén keresztül. Nem titkolt célom, hogy méltó emléket állítsak a Rongyos Gárdának, valamint, hogy a rendelkezésre álló források alapján bemutassam az kérszállam létrejöttéhez, működéséhez és végéhez vezető utat. Teszem mindezt a jogtörténet, az alkotmánytan, és a jogfilozófia segítségével. A *Lajtabánság Hivatalos Lapjában* megjelentek alapján mutatom be, hogy az állam milyen irányelvek alapján tervezett működni és hogy a hagyományos államfunkciókat képes volt-e kivitelezni.

1. A nyugat- magyarországi felkelés és a Rongyos Gárda

A trianoni békediktátum aláírására 1920. június 4-én került sor, Franciaországban a versailles-i Grand Trianon nevű palotában. Dr. Benárd Ágoston és Drasche-Lázár Alfréd írta alá a békediktátumot, akiket csak erre a feladatra választottak meg. Bár tudták, hogy mire vállalkoznak, a diktátum aláírása után politikailag megsemmisültek és

* Szabó Ildikó, jogi felsőoktatási szakképzésben 2021-ben végzős hallgató, ME-ÁJK; 88ildiko.szabo@gmail.com. Konzulens: Dr. Lehotay Veronika, PhD, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar.

visszavonultak a közélettől. ...*udvariasan visszautasítottam a nekem átnyújtott disztollat is és állva, szinte oda se nézve, félvállról, a szálló asztalán talált és magammal hozott rozsdás, puhafa-szárú tollal írtam alá a békeszerződést, majd családi pecsétes gyűrűmmel megpecsételtem.*¹

A nemzetközi megállapodásokat akkor tekinthetjük érvényesnek, ha azokat az aláíró államok törvényhozásai is elfogadják, és az ilyen módon a jogerőre emelkedett okmányt saját nyelvükön kihirdetik. A trianoni kényszerbékét 1921. november 15-én a nemzetgyűlés elfogadta, Horthy Miklós kormányzó² még aznap kihirdetési záradékkal látta el és aláírta. Ezzel pedig törvényerőre emelkedett: 1921. évi XXXIII. törvénycikk.

„1. § *Tekintettel a kényszerhelyzetre, mely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenetele folytán előállott és amely annak idején a m. kir. kormánynak a békeszerződés aláírására vonatkozó elhatározásánál is döntő súllyal bírt: az Északamerikai Egyesült-Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés a hozzátartozó térképpel és a békeszerződés egyes rendelkezéseinek függelékeivel, valamint a békeszerződés kiegészítéséül ugyancsak 1920. évi június hó 1. napján kelt jegyzőkönyvvel és nyilatkozattal együtt a magyar állam törvényei közé iktattatik.*”³

A trianoni békediktátum a nyugat-magyarországi területeket az egykori szövetséges Ausztriához csatolta. Ez a Burgenland néven is ismert terület több mint 4000 négyzetkilométer nagyságú lakossága 300.000 fő, melynek közel a háromnegyede német, nagyjából 15 %-a horvát és a maradék, megközelítőleg 8,5%-a magyar anyanyelvű volt.⁴ A történelmi Magyarország Őrvidék részéről van szó, ezt a nevet több mint 1000 éve az államalapítás idején kapta a terület.

A volt szövetséges Ausztria területi követelése a magyar lakosságot felháborították és mélységesen elkésérítették. A békediktátum ratifikálásá⁵ követően a Nagykövetek Tanácsa azt a határozatot hozta, hogy a nyugat- magyarországi végeken lévő Burgenland-

¹ SARUSI KISS Béla: *A trianoni béke magyar aláíróinak kézjegyei, Budapest Főváros Levéltárában* <http://bparchiv.hu/hirek/trianoni-beke-magyar-alairoinak-kezjegyei-budapest-fovaros-leveltaraban> (A letöltés időpontja: 2020. 02. 20.).

² A kormányzót felruházták a királyi hatalommal, de bizonyos jogokat kizártak annak köréből. Vö. ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, Osiris kiadó, Budapest, 2000, 365.

³ 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100033.TV> (A letöltés időpontja: 2020.02.19.).

⁴ TÓTH Antal: *Magyarország és a Kárpát-medence regionális társadalomföldrajza* (2011) https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0038_foldrajz_TohtAntal/ch01s41.html (A letöltés időpontja: 2021. 02. 25. 13:15).

⁵ Bár a történészek között nincs egyetértés, a trianoni béke aláírását mindenki elfogadja egy kikerülhetetlen lépésként. Az első világhégest Magyarország a vesztes oldalon zárta, ráadásul az Osztrák-Magyar Monarchia tagjaként a kirombanásában is felelőssé tehető. A ránk kényszerített békét illetően várható volt, hogy területvesztéssel, jóvátétel fizetéssel és egyéb szankciókkal fog járn.

örvidék nevű területet át kell adni Mohács⁶ évfordulóján, azaz 1921. augusztus 29-én. Az átadás helyszínéül a soproni Széchenyi-palota⁷ lett kijelölve, amit az osztrákok ekkoriban Deutsches Hausként emlegettek.

2. A Rongyos Gárda és az ellenállás

A magyar kormány kivonta a hivatásos katonai erőket a területről, azonban az irreguláris, felkelő csapatokra nem volt befolyása. Ágfalvánál⁸ a bevonulókat golyózáporral fogadta egy maréknyi csoport, és több órára sakkban is tartotta. Mind az osztrák csendőröket, mind az antanthatalmakat képviselő tábornokokat meglepte a támadás. A Sopron és környékén élők hinni kezdtek abban, hogy a megszállásra nem kerül sor. A gerilla-harcmodort⁹ alkalmazó felkelők a meglepetés erejével és kisebb fortélyokkal sikeresen megfutamították a megszálló osztrák csendőrséget.

Az osztrák kormány nem számított semminemű ellenállásra. Forgatókönyvük szerint a lakosságnak örömmel kellett volna fogadnia őket, hisz a területen többségében német ajkú népesség élt. Nem vették figyelembe, hogy bár *a soproni ember nyelve német, a szíve magyar*¹⁰ és ez erősebb mindenféle kényszerparancsnál.

A híradások arról szóltak, hogy a magyar kormány semmiféle felelősséget nem vállal a felkelők tetteiért, azokkal semmilyen kapcsolatban nem áll, és bármiféle ellenállás a lehető legtávolabb áll tőle. Legalábbis az újságok erről cikkeztek. Bethlen István miniszterelnök cenzúráztatott minden hírt, ami Nyugat-Magyarországról érkezett.

Ezeket az irreguláris egységeket csakhamar rongyosoknak, rongyos gárdának kezdték nevezni, ez az elnevezés egy idő után pontosan fedte a valóságot. A Rongyos Gárda szemtelen, gyakran agyafürt manővereivel visszaidézte a kuruc-labanc¹¹ viaskodás idejét. A felkelők, diákok és frontot megjárt veteránok gyakran labancnak nevezték a megszálló osztrákokat.

Több forrás is utal arra, hogy már az Osztrák- Magyar Monarchiát megelőző időkben a nyugat-magyarországi területeket, melyeket most Trianon nekik szánt, be akarták

⁶ 1526. augusztus 29-én a Magyar Királyság vereséget szenved a hódító török sereggel szemben. A király és az ország főnemeseinek többsége elesik. Az ország három részre szakad, és megkezdődik a török hódoltság 150 éve.

⁷ Az, hogy Széchenyi István, a legnagyobb magyar palotájába tették ezt a szégyenteljes eseményt, felháborította a lakosságot. Mintha még ezzel a gesztussal is a magyarok büszkeségét akarták volna a földre tiporni.

⁸ A felkelő csapatok bár nem akarták senki életét sem kockára tenni, a harcok alatt mégis több gárdista meghalt. Az első ágfalvi ütközetnél Baracsi László vesztette életét. Mindkettőjük közül ő volt az első, aki életét adta a felkelők eszméiért.

⁹ Olyan katonai módszer, amely során kis létszámú, mozgékony, fegyveres csoport meglepetésszerű támadást hajt végre nagyobb létszámú és emiatt általában kevésbé mozgékony katonai egység ellen. Az alkalmazó csoportok rendszerint kihasználják az általuk jól ismert terület adottságait, ezért védelmi pozícióra rendezkednek be. Ezzel arra kényszerítik az ellenséget, hogy katonái egy számukra kevésbé ismert terepen mozogjanak. Vö. TOMOLYA János – PADÁNYI József: *A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei* forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/11_TOMOLYA_PADANYI.pdf (A letöltés időpontja: 2020. 11. 22.).

¹⁰ Szállóige, elhangzik a „Csillagösvényen – Az elfelejtett Rongyos Gárda” című kisfilmben is <https://www.youtube.com/watch?v=3POSm86G-II&t=9s> (A letöltés ideje: 2021.01.20.).

¹¹ A Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) idejére és eszmeiségére utaló nosztalgia. A kurucok a II. Rákóczi Ferenc által vezetett felkelő magyarok, akik nem voltak hajlandóak behódolni az osztrák császári hadaknak és azok magyar híveinek, a labancoknak.

olvasztani és tartományukká kívánták tenni az osztrákok. Burgenland tartomány lett volna Sopron központtal, azonban sem az osztrák politikai erők, sem pedig a köznép nem támogatta, hogy a Burgenland- tartományról felépített vízió miatt osztrák állampolgárok adják életüket.

A felkelő csapatokhoz csatlakozott Héjjas Iván¹² vezetésével a Kecskeméten verbuvált csapat, Prónay Pál¹³ különítménye és Friedrich István¹⁴ fegyveres ellenálló. Soraikban megtalálhatóak voltak a frontot megjárta veteránok és a szülőföldjüket elhagyni kénytelen székely hadosztály menekültjei is, de voltak közöttük albán és bosnyák harcosok is. A Sopronban elhelyezett selmecbányai főiskolások is csatlakoztak a felkelőkhöz. Őket együttesen nevezi az utókor *Rongyos Gárdának*.

Gömbös Gyula és Horthy kormányzó támogatását bírva megválasztották Prónay Pált a felkelő egységek vezetőjének. Azt a Prónayt, aki nem sokkal ezelőtt tiszti különítményeseivel a statáriális bíraskodás jogával felruházva a fehérterror legvéresebb tetteit vitte véghez.

Prónay teljesen hatalmába kerítette Horthyt, nem engedelmeskedett senkinek, állam volt az államban, és rengeteg bajt csinált, sok szégyent hozott a honvédség nevére. Századában sok rovott múltú, tiszti mivoltát igazolni nem tudó alak volt, akik minden aljasságra képesek voltak. Ennek a századnak (...) volt a műve, hogy Szegeden emberek tűntek el, akiket megölve, megdrótozva dobtak a Tiszába. Ezt minden ki tudta, de ellene nem tett senki semmit (...) lépéseket tettünk ezen kihágások megtorlása és megszüntetése érdekében, de le lettünk intve, s Prónay és különítménye közvetlen a „fővezér”-nek rendeltetett alá.¹⁵

A katonaság megszüntetésével a katonai pályán lévők elveszítették a jövőképüket. A nyugat-magyarországi területek védelme, az itt folytatott honvédő háború reményt adott ezeknek a férfiaknak, akik mindent egy lapra tettek fel: megvédeni a nyugati végeket Ausztriával szemben.¹⁶ A Rongyos Gárda a magyar kormány hallgatólagos beleegyezésével működött, ezt egyértelműen kimondja maga Prónay Pál „*A határban a halál kaszál*”¹⁷ című nyomtatásban megjelent feljegyzéseiben, illetve Shvoy Kálmán¹⁸ is titkos naplójában.

A Prónay, Héjjas és Friedrich vezette Rongyos Gárda nagyszerűsége éppen az egyszerűségéből eredeztethető. Ezeket a férfiakat a hazaszeretet és a parancsnokukba vetett vak bizalom hajtotta. Míg a Rongyos Gárda a nyugati határnál feltartotta megszállókat, a háttérben a politikai erők munkálkodtak.

¹² Katonatiszt, országgyűlési képviselő (1890-1950) - Magyar Életrajzi Lexikon.. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC05727/06192.htm> (A letöltés időpontja: 2021. 09. 30.)

¹³Katonatiszt(1874-1944v.1945)– Magyar Életrajzi Lexikon. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11587/12466.htm> (A letöltés időpontja: 2021. 02. 26.)

¹⁴ Volt magyar miniszterelnök 1919. augusztus 7-étől 1919. november 24-ig-(1883–1958) Magyar Életrajzi Lexikon. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03975/04746.htm> (A letöltés időpontja: 2021. 02. 26.)

¹⁵ Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 Budapest, 1983. 52.

¹⁶ Több történésszel együtt én is úgy gondolom, hogy a burgenlandi felkelés szabadságharc volt, és az itt harcolók mind szabadságharcosok voltak.

¹⁷ Prónay Pál: *A határban a halál kaszál*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1963.

¹⁸ Vitéz Shvoy Kálmán (Budapest, 1881. február 12. – Szeged, 1971. október 25.) hivatásos katona, altábornagy, országgyűlési képviselő.

3. Független Lajtabánság – a terv

A Sigray-Lingauer¹⁹ terv szerint, ha a magyar kormány valamilyen módon mégis kiegyezne az osztrákokkal, akkor a felkelő csapatok segítségével egy autonóm államot hoznának létre, melynek élére bánként vagy Sigray fő kormánybiztos, vagy Albrecht főherceg kerülne. Látszólag független lenne mindkét országtól, ám amint a kedélyek lecsillapodnának és a helyzet lehetővé tenné, csatlakozna Magyarországhoz.

A magyar kormány 1920 elejétől lépéseket tett arra, hogy az országot felvegyék a Nemzetek Szövetségének²⁰ szervezetébe. *Nemzetközi konfliktusok megoldására a Népszövetség előtérbe helyezte a békéltetést, a tényfeltáró vizsgálatot, a közvetítést, a népszavazást és a nemzetközi bíróság igénybevételét.*²¹ A Bethlen-kormány külpolitikájának hangsúlyos része volt ez. Az első tagfelvételi kérelmet 1920. május 23-án terjesztette be, ám a Habsburg-kérdés és az Őrvidék elcsatolásával járó konfliktus miatt borítékolható volt az elutasítás.

4. A népek önrendelkezésének elve és az őrvidéki alkotmányozó nemzetgyűlés

1921. október 3-án a B zóna kiürítésével Burgenland a magyar közigazgatás alól kikerült, és készen állt az osztrák megszállásra. Már nem tartozott Magyarországhoz, de még nem került át Ausztriához. A senki földje lett, ahol az ott lakók Wilson amerikai elnök a népek önrendelkezési jogaira vonatkozó deklarációjára hivatkozva szabad akaratukból kikiháltották a függetlenségüket egy ünnepélyes alkotmányozó gyűlésen.

Wilson²² szerint a népek önrendelkezése egy jobb és háborúmentes jövőt hozna, ahol a demokrácia kivirágozhatna. Ez a gondolat nem új keletű, hiszen már a francia forradalom idején is megfogalmazódott²³, és Wilson elnök ezzel indokolja, hogy Amerika miért lépett be az első világháborúba – a nyilvánvaló gazdasági érdekeket háttérbe szorítva.

A második világháború után már nemcsak politikai tétel, hanem a nemzetközi egyezményekben is belefoglalt, nemzetközileg is elismert törvény adta joggá vált az önrendelkezés. A népek önrendelkezésének elve a nacionalizmus eszméivel keveredve a 20. század fordulópontját hozta el. Eszmeisége az Európai Unió szervezetében is visszaköszön. Ezzel a tétellel meg lehetett indokolni, hogy miért szól bele egy ország a másik belügyébe. Miért küld fegyvereket, miért támogat felkelőket, szabadságharcosokat a törvényes regnáló hatalommal szemben.

„A népek önrendelkezésének elvét, mint jogelvet az ENSZ alapokmánya ismerte el 1945-ben. A népek önrendelkezési jogát, mint kollektív emberi jogot az univerzális nemzetközi szerződéses jog viszont csak 1966-ban deklaráta. A népek önrendelkezési joga a gyarmati rendszerek felszámolásának jogalapja lett, a dekolonizációs narratíván

¹⁹ Sigray Antal gróf vezette a nyugat-magyarországi kormánybiztosságot, Lingauer Albin nemzetgyűlési képviselő volt.

²⁰ Megalakulása: 1919. június 28. Versailles, a német békeszerződés aláírása. A röviden csak Népszövetségként emlegetett szervezet 1920-ban Genfben kezdte meg a működését.

²¹ Fülöp Mihály- Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*, Aula Kiadó. Budapest, 1998. 134.

²² Thomas Woodrow Wilson az Amerikai Egyesült Államok 28. elnöke 1913-21 között.

²³ 1789. július 14-én a felkelő párizsi lakosság elfoglalta a Bastille börtönét, az elnyomás és a zsarnokság jelképét. Ezzel forradalmi hullám indult el egész Európában, ami a régi rend felbomlását és a polgári demokráciák kialakulását tette lehetővé.

*kívül viszont tovább él az önrendelkezés politikai megközelítése is, amely alkalmas eszköz arra, hogy bizonyos szuverenitást érintő konkrét helyzeteket a nemzetközi közösség utólag legitimáljon.*²⁴

1921. október 4-én a nyugat-magyarországi felkelők élén Prónay Pál kikiáltotta a Független Lajtabánságot, melyhez a környező települések egymás után csatlakoztak. Központjául Felsőörtl jelölte ki. Ez a kérész állam minden anyagi eszközt nélkülözött, támogatottsága csekély volt. Az antant és a Magyar Királyság között független és önálló államként jött létre.

*„1921. október 4-én, 11 óra 30 perckor Bónis Arkangyal felkelő pap Felsőörlön misét celebrált. Ezt követően a nagyszámú jelen lévő közönség önmagát alkotmányozó nemzetgyűléssé nyilvánította. Az alkotmányozó nemzetgyűlés szóvivői – Prónay Pál, Bárdos Béla, Lévy Ferenc – szerint a magyar kormány a jegyzőkönyv aláírásával lemondott a nyugat-magyarországi területekről, így az önrendelkezés annak népére visszaszállt. A terület felett tehát senki nem gyakorol főhatalmat. Kimondták, hogy a lakosság nem akar csatlakozni Ausztriához, ahol a kommunizmus „Burkolt rabigája” várható. Ezért kinyilvánítják az önálló, semleges és független Lajtabánságot.*²⁵

5. Az állam, az alkotmány, a főhatalom és az önkény fogalma

Kant megfogalmazása szerint állam az embertömegek egyesülése jogi törvények alatt, ahol az állam fő feladata a jogalkotás és a jogi normák végrehajtása.

*„Az állam nem birtok (patrimonium) – mint például a föld, amelyen elterül. Az állam emberek társasága. Fölötte senki sem rendelkezhet vagy diszponálhat, csak ő maga. Az államnak mint törzsnek megvan a maga külön gyökere. Ojtóág gyanánt beiktatni egy másik államba annyi, mint erkölcsi személy voltát megszüntetni és tárgyat csinálni belőle.”*²⁶

Jászi Oszkár szerint az állam a társadalomban lévő egyéni és csoportos érdekek kompromisszumaként jellemezhető²⁷.

Az én megfogalmazásom szerint a modern állam definíciója a következő: az állam az azt alkotók közössége, ahol a szuverén hatalom biztosítja a társadalom belső rendjének fenntartását, a jogok megvédését, kényszereszközök használatával képes kikényszeríteni a kötelezettségeket, és külső ellenséggel szemben megvédi a polgárait. Az állam földrajzilag pontosan meghatározott határok között nemzetközileg elismert terület, ahol a lakosság név szerint számon van tartva. Az állampolgárok szabadságjogait pedig az alkotmány (alaptörvény) rögzíti.

Az alaptörvény nem más, mint az állam működésére vonatkozó, illetve az emberi és polgári jogokat szabályzó és kötelezettségeket tartalmazó írott (chartális) vagy íratlan (történeti) jogforrás. Egy adott államban az államhatalom, az egyén és a közszabadság jogi alaprendjét meghatározó törvény, amelyet létrehozásának különleges szabályai a közönséges törvények fölé emelnek. Az államot alkotó népet összeköti az „egy közösséghez tartozás” tudat, nyelvi és/vagy vallási közös, illetve történelmi együvé

²⁴ TÓTH Norbert: A népek önrendelkezési joga, Internetes Jogtudományi Enciklopédia. <https://ijoten.hu/szocikk/a-nepek-onrendelkezesi-joga> (A letöltés időpontja: 2021. 02. 26. 14:30).

²⁵ JÁMBOR János: *Törpeállamok a történelmi Magyarország földjén*, Zs-Libra, Budapest, é.n., 49.

²⁶ Immanuel KANT: *Az örök békéhez* <https://mek.oszk.hu/01300/01325/html/#cim3> (A letöltés ideje: 2021.02.28. 10:25).

²⁷ LEHOTAY Veronika: *A modern állam és jog történeti alapjai*, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2011., 8.

tartozás jellemzi. Az állam nemcsak képes megvédeni lakosságát a külső fenyegetettségekkel szemben, hanem a belső fejlődés mozgatórugóit is képes működtetni. Gazdaságilag és politikailag is független. Infrastruktúrája követi a fejlődési irányelveket, kiszolgálja a gazdasági és politikai tényezőket.

Montesquieu *A törvények szelleméről* című művében fogalmazza meg a három hatalmi ág szétválasztásának fontosságát. Eszerint a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom egy kézben összefogva önkényeskedéshez vezet. Fontos, hogy a nép választott képviselők által gyakorolja szuverén hatalmát. A hatalmi ágak között jogilag szabályozott viszony van, ennek a viszonyoknak legfontosabb része a kontroll, a kölcsönös ellenőrzés joga.

A hagyományos államalakulatok attribútumai között szerepel az ünnepélyes kikiáltás és az alapító dokumentum. Mindenképpen össze kell hívni a törvényhozást, és szükség van alkotmányra is, ami megteremti a jogi alapot az állam működéséhez. Kell, hogy legyen hadsereg, ami képes az államot a kívülről és belülről fenyegető ellenséggel szemben megvédeni. Továbbá kell, hogy legyenek jelképei, ereklyéi, olyan eszközei, amelyek az összetartozást jelképezik: zászló, himnusz.

6. A Lajtabánság mint önálló állam

Az állam, az állami főhatalom, az alkotmány fogalmának meghatározása után rátérek a dolgozatomban legfontosabb kérdésre, miszerint a Lajtabánság tekintetében helytálló-e a kifejezés: „állam az államban.” Ehhez először is bemutatom a hivatalos lapot, és annak tartalmán keresztül elemzem az új államalakulat jellemzőit.

Prónay Pál a független Lajtabánság kikiáltásával névlegesen létrehozott egy államalakulatot. Az alkotmányozó nemzetgyűlés feladata volt ennek az új államnak a létezéséhez és működéséhez elengedhetetlenül fontos sarkalatos törvények meghatározása. Forrásként rendelkezésemre áll a *Lajtabánság Hivatalos Lapja*. Tartalmazta a proklamációt, az új állam alkotmányát, meghatározta a bán²⁸ és a kormányzótanács jogkörét és feladatait, felsorolta a főbb állami szerveket, azok vezetőit és feladatkörét.

A mindenkori magyar kormány hivatalos lapja 1867-1944 között a *Budapesti Szemle* című lap volt, 1945-től napjainkig pedig a *Magyar Közlöny*. A hivatalos lap feladata kizárólag a hivatalos közlemény kiadása, a jogszabályok és egyéb jogi dokumentumok kihirdetése. A megjelent törvények hatályba lépésének dátuma vagy a megjelenés napja, vagy az adott jogszabályban meghatározott időpont. Ennek mintájára hozta létre Prónay és az alkotmányozó nemzetgyűlés a *Lajtabánság Hivatalos Lapját*, amely csupán egyetlen számot ért meg, és melynek nyomtatásához egészhet Bécsig kellett elmenniük.²⁹

Az újság első oldalán közli az alkotmányozó nemzetgyűlésen, október 4-én keletkezett jegyzőkönyvet. A jegyzőkönyv 3 részből áll: az elnöki nyitó beszéd és a fővezér előterjesztése a függetlenségről; a függetlenségről szóló NYILATKOZAT; határozati javaslat felelős kormányzótanács alakításáról és az alkotmánytervezet elkészítéséről.

A következő fontos része az újságnak a kormányzótanács végleges megalakításáig elengedhetetlenül szükséges függő ügyek intézésére kinevezett személyeket és

²⁸ Tekintélyében és méltóságában közvetlenül a király utáni főméltóság.

²⁹ Lajtabánság Hivatalos Lapja I. évf. 1. szám megjelent Felsőőr, 1921. október 30. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/LajtabansagLapja_1921/ (letöltés időpontja: 2021. 03. 13.)

feladatkörüket (elnök, külügy, vallásügy, belügy, igazságügy, gazdaság, honvédelem) ismertető rész. A három legfontosabb: belügyi előadóként Bárdoss Béla százados, külügyi előadóként dr. Lévy Ferenc hadnagy és honvédelmi ügyekben maga Prónay Pál fővezér és bán került kinevezésre. Egyébként mind a hét megnevezett feladatkört Prónay saját embereiből, a katonákból nevezte ki. Hiába keresték meg a „bennszülötteket”³⁰, egyik sem volt hajlandó feladatot vállalni az új állam kormányzótanácsában.

Mindezek után olvasható az új állam alkotmánya, kezdve a megnevezésével: LAJTABÁNSÁG. Az állam címerét is meghatározták, az újság 3. oldalán: csúcsos vörös pajzsban fehér talpas kettőskereszt, a pajzs csőrében kardot tartó kiterjesztett szárnyú turul van. A pajzs alatt babér-tölgy nyitott koszorú. A Lajtabánság nemzeti színe: vörös, fehér és zöld.³¹ Ezután következett az államfőre vonatkozó fejezet. Az államfő jogait a bán gyakorolta. A végrehajtó hatalmat a bán által kinevezett hattagú kormányzótanács kapta. A nép képviselőre 15 tagú államtanácsot hoztak volna létre. Az állam nyelve a magyar, a törvények magyar, horvát és német nyelven jelentek meg. Anyanyelvét minden állampolgár mind otthon, mind hivatalos ügyek intézésére szabadon használhatta. A 7. szakasz rögzíti: átmenetileg – addig is, míg az állam alkotmányos szervei e tekintetben határoznak – a magyar törvények érvényben maradnak. Vagyis az alkotmányozó nemzetgyűlés határozta meg az új állam nevét és jelképeit, a legfőbb hatalmat, a végrehajtó hatalmat, a népképviselőt rendjét, és egy alkotmányt is létrehozta, ami ezeket rögzítette.

Magyarországnak a Magyar Tanácsköztársaság 1919-es alkotmánya volt az első írott alkotmánya, előtte íratlan, vagyis történeti alkotmány volt érvényben. *Az ország általános válságára, külpolitikai elszigeteltségének oldására válaszokat kereső totalitárius kísérlet államának alkotmányjogi aktusa az 1919. június 23-án megszületett végleges alaptörvény volt, amely a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság Alkotmánya címet viselte.*³² Bár a Tanácsköztársaság is rövid életű volt, az általuk létrehozott alkotmányban több olyan szempontot is figyelembe vettek és rögzítettek, amire azelőtt nem volt példa. Alkotmányba foglalták a gyülekezési jogot, az általános választójogot és a munkások jogait. Vagyis ez mindenképpen eredmény, fejlődés volt a magyar alkotmány történetében³³.

Mi legitímálta a Lajtabánság alkotmányát? Az, hogy a frissen megalakult bánságban meg kellett teremteni a feltételeket, a jogot, hogy működhessen. A kikiáltással jött létre az alkotmányozási kényszer, hiszen az új állam nem létezhet alaptörvény nélkül. A politikai döntéseket törvény, jelen esetben az alkotmány emeli a jog szintjére. De honnan kapta Prónay és a „miniszterei” a hatalmat? Mi legitimizálja az alkotmányozási tevékenységüket? A lakosság támogatása? Nemzetközi támogatás? Fegyveres erőszakszervek?

A *Hivatalos Lap* ezek után közölte az 1. sz. Kormányrendeletet, amely összesen 10 fejezetből áll. Elsőként részletesen leírja az állam határait, az államcimer használatát. Az állampolgárság kérdését is e rendelet tisztázza: állampolgár mindenki, aki a létrejöttkor a területén tartózkodott, és más államnak nem állampolgára, az állampolgárság

³⁰ Prónay Pál nevezi így az itt élöket *A határban a halál kaszál* c. nyomtatásban megjelent feljegyzéseiben.

³¹ Lajtabánság Hivatalos Lapja forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/LajtabansagLapja_1921/ (letöltés időpontja: 2021. 03. 13. 16:30)

³² MEZEY Barna – GOSZTONYI Gergely: *Magyar alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2020., 82.

³³ SARKADI Zsolt: *Az első magyar írott alkotmány. A Tanácsköztársaság alkotmánya (1919)* <https://alkotmany.reblog.hu/az-első-magyar-írott-alkotmány> (A letöltés időpontja: 2021. 04. 04.)

megszerzésére és elvesztésére vonatkozóan azonban a Magyarország 1879. évi L. törvénycikkében³⁴ foglalt jogelvek érvényesek:

2. § Az állampolgárság megszerzéséről.

A magyar állampolgárság csak a következő módon szereztetik meg:

1. leszármazás,
2. törvényesítés,
3. házasság,
4. honosítás által.

20. § Az állampolgárság elvesztéséről.

Megszűnik a magyar állampolgárság:

1. elbocsátás;
2. hatósági határozat;
3. távolléttel;
4. törvényesítés;
5. házasság által.

A körrendelet IV. fejezete részletezi a bán jogkörét. A bán megválasztása élethosszig tart, személye szent és sérthetetlen. A bán a tisztségének átvétele előtt esküt tesz. Az államtanács által hozott törvényeket a bán kihirdetési záradékával és aláírásával látja el – ahogyan azt a hatályos magyar jog a kormányzóra vonatkozóan meghatározta.

A további fejezetek sorra rendelkeznek az állam legfontosabb szerveiről, azok működésének feltételeiről és a hatáskörökről. A Lajtabánság azon elvek alapján működött volna, ahogyan a Magyar Királyság is működött. *Szándékuk szerint, érintetlenül kívánták hagyni az érvényben lévő magyar törvényeket, de elsősorban katonai hierarchián alapuló közigazgatási rendszer létrehozására törekedtek.*³⁵ Vagyis ezzel az alkotmánnyal látszólag megteremtették az állam jogszerű működéséhez szükséges feltételeket, és szabályozták az állam és állampolgárai közötti viszonyt. Látszólag, hiszen a határozat átmeneti rendelkezései szerint ideiglenesen a magyar törvények érvényben maradtak.

A bánság működéséhez szükséges jogi feltételeken kívül gazdasági kérdésekben is döntést kellett hoznia a megalakult kormányzótanácsnak, mert a működéshez bevételekre volt szükség. Az elsődleges bevételi forrást a Magyar Királyság és Ausztria közötti vasúti forgalom megsarcoltatása jelentette és az átmenő áruforgalomra kiszabott vámtarifa. A lakosság megadóztatásából nem sok bevételre számíthattak, de a Budapesten nyomtatott különleges Lajtabánság bélyegekért a gyűjtők sokat fizettek.

7. A Lajtabánság megszűnése és a népszavazás

1921. október 11-én kezdődtek a tárgyalások Velencében az olasz külügyminiszter segédletével. Ausztria ragaszkodott a neki ítélt területekhez, a magyar küldöttség kérte, hogy Sopronban és környékén népszavazással dönthessenek: az ott lakók hova kívánnak tartozni. A megegyezés a magyar és az osztrák fél között egyre valószínűbb lett, a magyar küldöttség megígérte, hogy kivonja a felkelő csapatokat Burgenlandból, Ausztria garantálta, hogy a terület elfoglalása után 8 nappal népszavazást ír ki.

A Lajtabánság alkotmányozó nemzetgyűlésén a wilsoni népek önrendelkezési jogára hivatkozva mondták ki a függetlenséget, de Wilson fent hivatkozott jogelvé a demokráciát tekintette megvalósítandó célnak, aminek eléréséhez az önrendelkezés egy eszköz. A Prónay Pál és az emberei által hozott intézkedések azonban egy katonáállam létrehozását vizionálták. Hogyan is lehetne demokráciáról beszélni, amikor a rögtönítélő bíróság működését a körrendeletben engedélyezték? Demokratikus joga mindenkinek a védelemhez és az ártatlanság védelméhez való jog, a független bírósági tárgyaláshoz és

³⁴1879. évi L. törvénycikk indokolása a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről <https://net.jogtar.hu> (A letöltés időpontja: 2021. 04. 05.)

³⁵TÓTH Imre: *Lajtabánság Felkelőállam a nyugati végeken*. In: Rubicon 2020/4. szám. 14.

fellebbezéshez való jog. A rögtönítélő, más néven statáriális bírósági eljárásban a bíróság egyetlen tárgyaláson hozza meg ítéletét, ami vagy halálbüntetés, vagy felmentés lehetett, Horthy Miklós kormányzósága idején engedélyezett volt, és széles területen alkalmazták.

Az 1920. évi XXXVIII. törvénycikk³⁶ a rögtönbíráskodás alá vonható bűncselekmények körének kiterjesztésére vonatkozóan tartalmazza, hogy az a magánszemélyek elleni erőszak, magánlaksértés és zsarolás elkövetése esetén is alkalmazható. Ilyen feltételek és a folyamatos fegyveres jelenlét mellett természetes, hogy a lakosság nem támogatta egyöntetűen Prónay Pál államát.

Bár nagylelkű nemzetiségi politikai tetteket fogalmaztak meg, és megakadályozták a terület osztrákokhoz csatolását az itt élők, de még a katonák sem voltak teljes mértékben lojálisak a bánsághoz. Prónay Pál és emberei mindvégig csak Horthy Miklósnak voltak hajlandóak engedelmessé válni, de a felkelő csapatok között akadtak királyságiak is. Amikor IV. Károly október 20-án kisrepülőgéppel megérkezett Dénesfához, a hír hamarosan elterjedt: a törvényes magyar király visszatért, és kész magához venni a hatalmat. A Lajtabánságban lévő katonák egy része csatlakozott a királyhoz, egy másik részük pedig Horthy és a regnáló rezsim segítségére sietett.

Miután a második király puccsot is megakadályozták, a Bethlen-kormányra még nagyobb nemzetközi nyomás nehezedett, mint bármikor azelőtt. Rendeznie kellett a Habsburg-kérdést. Ennek megoldásaként született meg az 1921. évi XLVII. törvénycikk IV. Károly Ő Felsége uralkodói jogainak és a Habsburg Ház trónörökösödésének megszüntetéséről.³⁷ A törvény kimondta a Habsburg-ház trónfosztását, ami által a királyválasztás joga visszaszállt a nemzetre. Már csak egy megoldatlan feladata maradt a Bethlen-kormánynak, ami veszélyeztethette a velencei tárgyalások kimenetelét: rendet kellett tenni Nyugat-Magyarországon, és a felkelőktől vissza kellett szerezni Lajtabánság területét.

Prónay Pál és a Lajtabánság kormányzótanácsa mindvégig csak Horthy Miklósnak voltak hajlandóak engedelmessé válni. Gróf Bethlen István többször is megkereste Prónayt: először fenyegető, majd könyörgő levelekkel bombázta a bánt. Miután Prónay nem volt hajlandó a kérést teljesíteni, miszerint adja fel a kérés államot, és csapataival vonuljon ki a területről, maga Horthy Miklós kérte Prónayt, erre az audienciára 1921. október 31-én került sor. A tárgyalás után Horthy négyszemközi beszélgetésre hívta a felkelő vezért. Itt a kormányzó ígéretet tett, hogy a katonák amnesztiát kapnak és felvételt a nemzeti hadseregbe, cserébe Prónay megígérte, hogy a szabadcsapatokkal november 6-i határidővel kivonul a területéről. Ennek az ígéretnek a betartására pár nap múlva Horthy Ranzenberger Jenő őrnagyot küldte a felkelőkhöz, hogy tolmácsolja nekik az alkut, miszerint felveszik őket a magyar hadseregbe, ahol karriert és biztos megélhetést kapnak. Visszautasíthatatlan ajánlat volt ez. A felkelő csapatok november 4-én kivonultak a területéről, Prónayval egyetemben. A magyar kormány pedig feloszlatta a Lajtabánságot. Az osztrák hadsereg november 13-án akadálytalanul elfoglalta a nyugat-magyarországi területeket. Így ért véget a Lajtabánság rövidke élete.

1921. december 14. és 16. között sor kerülhetett a népszavazásra, amelyen Ágfalva, Balf, Felsőtoboz, Felsőrákos, Harka, Kópháza, Nagycenk, Sopronbánfalva és Sopron lakossága a Magyar Királysághoz tartozás mellett döntött.

³⁶ 1920. évi XXXVIII. törvénycikk a rögtönbíráskodás alá vonható bűncselekmények körének kiterjesztéséről. <https://net.jogtar.hu> (A letöltés időpontja: 2021. 03. 29.).

³⁷ 1921. évi XLVII. törvénycikk IV. Károly Ő Felsége uralkodói jogainak és a Habsburg Ház trónörökösödésének megszüntetéséről <https://net.jogtar.hu/> (A letöltés időpontja: 2021. 03. 29.).

*Sopronban és környékén tartották meg a békeszerződés ügyében döntést eredményező egyetlen népszavazást. Egyúttal a soproni az első népszavazás volt az ország egész addigi történetében (...)*³⁸ A szavazást a soproni lakosság szavazata döntötte el, így az országgyűlés döntése alapján 1922-ben Sopron megkapta a *Civitas Fidelissima*, a leghűségesebb város címet.

8. Összegzés

A magyar vezetés a kezdetektől fogva a terület autonómiájáért engedte harcolni a felkelőket. Nem az azonnali visszacsatolás volt a cél, hiszen az elkerülhetetlen fegyveres konfliktust váltott volna ki az antant és Magyarország között, ennek hatására a kisantant fegyveres erőket idecsoportosítva közbeléphetett volna. A cél az volt, hogy a Lajtabánság önálló, független terület legyen, ami – ha lecsendesülnek az indulatok, és tárgyalóasztalhoz lehet ülni – csatlakozzon ismét Magyarországhoz. Prónay és Héjjas is hittek a szabad királyválasztásban, és mindvégig hűek és lojálisak maradtak a kormányzó Horthy Miklóshoz. A Rongyos Gárda tagjait később egytől egyig látszatperekbe fogták, de mindegyikük kormányzói felmentést kapott!

Az összegyűjtött információk és a következtetésem alapján úgy vélem, hogy az *állam az államban* kifejezés nem más, mint egy szépen csengő romantikus elképzelés. A felkelőknek sem joguk, sem eszközeik nem voltak ahhoz, hogy ezt a területet elszakítsák az anyaországtól. Egyedüli erejük abban volt, hogy hajlandóak voltak életüket áldozni azért, hogy Nyugat-Magyarország magyar maradjon. Lajtabánság alkotmánya a Magyar Királyság törvényeit közölte, nem pedig egy független államét.

De sok mindent köszönhet az utókor a felkelőknek, a Rongyos Gárdának és Prónaynak. Az itt harcoló felkelők honvédő háborút, szabadságharcot vívtak, és megérdemlik az utókor tiszteletét.

Prónay bánsága éket vert a trianoni bilincsbe, és lehetőséget teremtett a népszavazáshoz. Annyi bizonyos, hogy a Lajtabánság megalapítását maguk az alapítói sem gondolták komolynak vagy hosszú távúnak.

A Habsburg-ház trónfosztása és a Nyugat-Magyarország hovatartozását illető vita rendezése lehetővé tette Magyarország számára, hogy csatlakozzon a Nemzetek Szövetségéhez³⁹, melynek alapvető célja az volt, hogy az első világháború után kialakult hatalmi rendszert konzerválja, és a fennálló békét megtartsa. A csatlakozásra 1922. szeptember 18-án került sor.

³⁸ ORMOS Mária: *Civitas Fidelissima*, Gordiusz Kiadó, Győr, 1990., 194.

³⁹ A Szövetség két legfontosabb célja volt a nemzetek együttműködésének előmozdítása és a nemzetközi béke és biztonság megvalósítása. Nagy hangsúlyt helyezett a vitás kérdések békés rendezésére, adott esetben saját hatáskörben. Forrás: <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/100-eve-alakult-meg-a-nemzetek-szoevetsege> (A letöltés időpontja: 2021. 03. 29.)